

Repetiziun eterna dal medem?

Persvasiuns politicas fundamentalas en l'istorgia svizra moderna

Thomas Maissen

Stimadas damas e preziads signurs, charas convischinas e chars convischins

Per mai n'è quai betg mo ina gronda onur, mabain er in plaschair d'astgar discurren davant quest gremi naziunal. Vus represchentais ina publicitad che n'exista gnanc tenor cudesch da scola: tenor definiziun è la publicitad en in stadi naziunal democratic numnadamain monolingua, uschia che tuts pon sa participar a debattas che pertutgan tuts. Sche jau emprov pia da discurren qua en quatter linguas, n'è quai nagina alternativa a lunga vista – ni per mai ni per la Svizra. E tuttina è la Svizra in stadi naziunal democratic en urden. Pia ston e dastg'ins sa dumandar sin tge consens ch'el sa basa, sche quel na vegn betg stgaffi senz'auter cun medias da massa d'in public naziunal. Quai è ina part da mia dumonda dad oz.

I para paradox e ma metta vairamain en empatg che la part che jau hai gist legì è vegnida transladata per mai, entant che jau As pos beneventar en las trais autras linguas nazionalas. Il fatg ch'in Maissen na sa betg pli la lingua da ses antenats da la Surselva è però era caratteristica per noss tema. La Svizra respecta e protegia las minoritads linguisticas, ma i dat ina clera ierarchia: la publicitad po sa permetter da negliger per exempel il Tessin, quai che capita adina puspè. Pli fitg che la concorrenza internaziunala s'augmenta e pli chars ch'ils meds da massa daventan, tant pli ch'els vegnan concentrads e tant pli che la vusch da Turitg daventa la vusch da la Svizra. Jau hai emprendì che la Societad svizra da radio e televisiun s'oppona tenor pussaivladad a questas tendenzas e transferescha meds finansials considerabels da la Svizra tudestga en autras regiuns. Jau sper ch'il consens politic per questa furmla magica particulara cuntinueschia. Ella sa basa sin in consens cun dus referiments: in istoric, l'auter territorial. Almain dapi il 1938, cura ch'il rumantsch è vegni reconuschì sco lingua naziunala, pon las cuminanzas linguisticas che disponan d'in territori – era mo d'in pitschen – e che daventan commembras da la Confederaziun, revenditgar ina lingua naziunala. Jau revegn a quai pli tard.

Co ch'igl è d'esser ina minoritad san ils francofons er en auters pajais. Ma en Belgia ed en il Canada è la situaziun tut altra ch'en Svizra, nua che las tensiuns èn minimalas. Quai ha blers motivs. In è il fatg che las Svizras tudestgas ed ils Svizzers tudestgs han gugent il franzos. Il franzos profitescha era dal fatg che las Svizras tudestgas ed ils Svizzers tudestgs enconuschan sezs fitg bain il sentiment d'esser ina minoritad u han schizunt complexs d'inferiuradad areguard lur atgna lingua. Jau sun conscient ch'ils dialects svizzers tudestgs rendan per part difficila la comunicaziun tranter Svizras e Svizzers, ma els rendan quasi tuttina difficila la comunicaziun cun ils Tudestgs. La lingua che Luther ha furmà per sia refurma n'è ni la lingua dad Ulrich Zwingli ni quella da cardinal Matthäus Schiner. Las Svizras tudestgas ed ils Svizzers tudestgs han gugent Paris e teman Berlin. Sch'ins sto pia esser ina minoritad, lura èsi mo mez uschè nausch da vegnir dominà da las Svizras tudestgas e dals Svizzers tudestgs che han gugent lur protegids e che na pretendan gnanca ch'ins haja era gugent els. Il giuf da Berna na smatga betg uschè fitg sco quel da Paris. Quai na vala betg mo sin plaun naziunal, mabain era sin plaun chantunal. Jau vegn en curt a discurre dal cas dal Giura.

Pertge n'è la Svizra mai ida en paglia pervi dals problems linguistics skizzads? Essan nus in pievel armonic e paschaivel? L'istoricher chatta facilmain cuntraprovas. Uschia ha in Turitgais manegià durant la refurmaziun: „Welicher an die mess gloubt, dass die gerecht sig, der hat als gewüss ein kuo angegangen“ – Aderents da la messa sajan pia sodomists; e viceversa ha in da Zug refusà da cumprar mustarda turitgaisa, pertge che “es hette der Zwingli darin geschissen.“ Durant la crisa dal Sonderbund dals onns 1840 ha in liberal scrit davart ils gesuits e lur aderents conservativs en la Svizra Centrala:

„Von Kreuz und Fahne angeführt,	Da crusch e bandiera manà,
Den Giftsack hinten aufgeschnürt,	il satg da tissi sin la spatla lià,
Der Fanatismus ist Profoss [Richter]	il fanatissem sco chaun guardian,
Die Dummheit folgt als Betteltross“	la tuppadad na suonda betg lontan.

Quai èn ils vers da – Gottfried Keller!¹ E suenter la chauma generala ha la NZZ manegià che burgais svizzers che defendian l'ideologia bolschevica daventian automaticamain esters. L'artigel ha era gist anticipà l'argument liberal ch'ins n'enconuschia bain betg duas sorts da Svizzers: „Zum Donnerwetter, so werden wir sie eben in Zukunft kennen.“ Dapi ch'i dat confederads han quels adina puspè insultà in l'auter, postulà champs irreconciliabels e manà

¹ Poesia „Jesuitenzug“ (1843)

guerras civilas. Quai n'è natiralmain betg bel, ed jau sper che quai na sa repetia mai pli. Ma ins dastga era constatar cun in tschert levgiament che la Svizra exista anc adina, malgrà ils dirs cumbats, las accusaziuns ed inculpaziuns irreconciliablas. Conflicts, ma era demagogia e manzognas appartegnan qua sco era sin il rest dal mund tar il mintgadi politic.

Atgnamain pudess ins spetgar quai anc pli fitg en Svizra che insanua auter: cunfins interns na datti betg mo pervi da las differentas linguas; anc bler pli impurtanta è stada durant tschientaners l'opposiziun confessiunala tranter catolics e reformads sco era las differenzas tranter ils chantuns-citad ed ils chantuns rurals. En il 19avel tschientaner chaschunavan las dispitas tranter conservativs e liberals mintgatant putschs, assassinats ed anarchia, e strusch pli amiaivels in cun l'auter eran ils burgais ed ils sanesters fin la Segunda Guerra mundiala. I dat differents motivs, pertge ch'il pajais è tuttina restà ensemen. Jau vi numnar tschintg:

1. Las lingias da conflict descrittas n'èn betg congruentas. Durant la Guerra dal Sonderbund manava in general reformà las truppas ch'eran uschiglio exclusivamain catolicas; da lur vart cumbattevan chantuns catolics sco il Soloturn ed il Tessin ensemen cun ils liberals. Er il conflict dal Giura menziunà conferma questa regla: ils chantuns n'èn betg vegnids separads per lung dal cunfin linguistic, mabain là nua che las experientschas minoritaras da francofons e catolics èn vegnidadas ensemen. Perquai crai jau era che Georg Kreis (Schweiz im 2. WK, 176) n'haja betg raschun, sch'el di dal preschent: „En questa chaussa [allusiun a la Segunda Guerra mundiala] sco er en autras chaussas era (e resta) la Svizra dividida profundamain da lingias da conflict che sa cruschen e che sa consolideschan vicendaivlamain: d'ina vart ils tradiziunalists reacziunars, ils naziunalists egocentrics, ils adversaris da l'UE ed ils aderents d'ina sminuziun dal stadi; da l'autra vart ils reformaders prospectivs, ils cosmopolits patriotics, ils aderents da l'UE ed ils defensurs da las funcziuns socialas dal stadi.“ Questa retorica negligescha gist il fatg che las lingias da conflict n'èn betg congruentas.
2. Il princip territorial protegia unitads pitschnas e stgaffescha schizunt talas per schliar conflicts minoritars: quai n'han betg vesì mo ils Giurassians, mabain er ils liberals dal chantun Basilea-Champagna ed ils catolics da l'Appenzell Dadens ch'èn vegnids protegids en in agen mez chantun. Era sin plaun communal – e quai ha per gronda part neutralisà la dumonda linguistica per Grischuns, Vallesans, Bernais e Friburgais – na decida betg la chapitala, mabain la vischnanca davart la lingua da scola. La prontadad da perfin finanziair regiuns linguisticas da nischa sa basa sin il consens svizzer che questa diversidad n'è betg mo degna da vegnir protegida, mabain che la summa da

quests pitschens cas speziels distingua l'entira Svizra da l'exteriur faschond dad ella in cas spezial.

3. Proceduras politicas d'intermediaziun da conflicts van enavos al temp da las dretgiras da cumpromiss ch'eran prevesidas en las lias medievalas. Che questas proceduras èn politicas è tipic ed impurtant; jau punctuesch pia la differenza en cumparegliaziun cun l'intermediaziun e la soluziun da conflicts sin via giudiziala. Omaduas vias han avantatgs e dischavantatgs. La via giudiziala è pli previsibla, er areguard la durada. Ella procura uschia per segirezza giuridica e respecta dretgs fundamentals ed il dretg internaziunal che pon star a disposiziun tar soluziuns politicas. Process politics pon durar ditg, betg reussir u finir indecisamain; ma grazia a negoziaziuns stgaffeschan els en il cas ideal accordanza, identitad ed in'auta acceptanza. Quai è la finala era la basa da la pasch sociala e da la concordanza cun la quala nus essan disads.
4. La fidanza en proceduras politicas è ina premissa impurtanta: il victorisà sto avair la tschertezza ch'el vegnia schanegià. Ils exempels istorics che jau hai cità mussan cun tge odi ch'ils Svizzers han cumbatti in l'auter en il decurs da l'istorgia. Ma a la fin ha il victur adina schanegià il victorisà. Formulà a moda in pau pli istorica: en guerras civilas svizras n'hai praticamain dà naginas dretgiras penals, e quai ch'è anc bler pli impurtant: i n'ha dà naginas midadas territorialas. Uschia è era restads garantids ils territoris da las minoritads. Perquai vesa ora la charta cun ils 13 chantuns da la Veglia Confederaziun prest tuttina sco en il 16avel tschientaner tempriv. En Svizra pon ins perder senza stuair temair per l'existenza. L'exempel da l'Alsazia vischina basta per mussar che quai è tut auter che evident.
5. Questas experientschas da la cuntinuitad e da la segirezza istorica èn francadas fermamain e vegnan transmessoas – bain a moda selectiva, ma cun success – en il maletg popular da l'istorgia. Pensai als maletgs da la solidaritad durant temps da crisa: frà Clau, la schuppa da latg da Kappel, general Guisan, e.u.v, ma natiralmain er a noziuns sco federalissem e neutralitad. Tals maletgs da l'istorgia èn cumpatibels, e quai è interessant, cun enconuschientschas da l'istorgia svizra per gronda part nauschas, ma els èn tuttina impurtants per in pievel che ha pauc cuminaivel cun excepziun da sia istorgia. Els èn tant pli impurtants, perquai ch'els raquintan in'istorgia da success, nua ch'ils conflicts interns skizzads vegnan tendenzialmain laschads davent e nua ch'ils conflicts cun l'exteriur vegnan stilisads sco provas superadas cun bravura: dals Habsburgais sur las truppas da la Revoluziun franzosa fin a Hitler, Stalin e l'UE. Ina charta dal 16avel tschientaner tempriv sumeglia fitg l'actuala er areguard ils cunfins

exteriurs. Quai vegn percepi sco atgna prestaziun resp. sco prestaziun dals antenats ed il success – er economic – dal passà è ina basa impurtanta per concepir era l'avegnir cuminaivlamain.

Insaquantas da las explicaziuns menziunadas èn tenor mai daventadas problematicas ils ultims onns. Quai vi jau mussar cun trais exempels:

1. Il princip territorial giustifitgà historicamain na resguarda betg ils novs immigrants: bler pli paucs abitants da la Svizra discurren rumantsch che serbocroat, albanais, portugais, spagnol, englais u tirc. Ma las minoritads linguisticas appartegnan mo a la publicitad, sch'ellas vegnan consideradas sco "naziunalas". Tge relaziun da dretgs da las minoritads e d'obligaziuns da burgais e d'abitants resultan da questas circumstanzas; e tar quella dumonda tutga era quella davart la preschientscha en las medias?
2. Tge consequenza ha l'onda da fusiuns da vischnancas che suondan la raziunalitad d'unitads d'administraziun – furman questas vischnancas vinavant la basa dal princip territorial e d'ina identitad svizra francada localmain?
3. Tge porta il maletg da l'istorgia che vesa tut quai che vegn da l'ester sco smanatscha e che snega l'impurtanza da las prestaziuns da l'exteriur per l'existenza ed il svilup da la Svizra – per exempel Napoleun sco fundatur dals chantuns ubain ils alliads inclus l'Unìun Sovietica che han victorisà Hitler ubain l'UE che ha mitigà il collaps dal bloc da l'ost? Jau ma dumond, sche nus na ristgain betg da star dapersai sin plaun internaziunal cun noss focus sin proceduras da decisiun politicas en num d'in absolutissem directdemocratic – betg mo pervi da la confrontaziun cun normas dal dretg internaziunal, mabain era pervi dal fatg che nus sorprendain la finala tuttina las prescripziuns, sco en connex cun las reglamentaziuns dal martgà da finanzas, era sche nus refusain quellas a l'intern sco dictat ester. Na fissi betg meglier da far in'atgna contribuziun, suenter avair giuditgà correctamain las pussaivladads dal stadi naziunal?

Il problem dal maletg da l'istorgia ma maina al titel da quest referat ch'era dà e che jau n'hai – jau stoss conceder – betg chapì immediat. Pon ils conflicts interns da la Svizra che jau hai skizzà vegnir declarads sa basond sin Nietzsche sco la repetiziun eterna dals medems musters? Quai vala senza dubi en il senn plitost trivial sco p.ex. ch'ils chantuns-citad ed ils chantuns rurals èn adina puspè vegnids in a l'auter en ils chavels; en il cas normal vivan els però detg pulit ensemen. Jau hai era retegnientschas da postular ina cuntradicziun tranter autoreferenza e spiert cosmopolitic, en mintga cas betg ina pli gronda che insanua auter: ils pastiziers grischuns, ils "frars nairs" tessinai ed il hotelier vallesan César Ritz èn mo trais

exempels per l'emigraziun da vals muntagnardas perifericas. In tratg fundamental è percenter preschent gia en il caracter da las emprimas lias. Ellas furmavan in'allianza defensiva da vischnancas ruralas ch'èn sa fatgas valair durant tschientaners cunter prinzis, ma era cunter citads: historicamain n'è l'adversari da Sviz betg stà l'Austria, mabain Turitg. Igl è decisiv ch'ìls da Sviz n'han betg gì la medema sort sco ils da Hasliberg ch'èran oriundamain era libers ed èn lura vegnids sutta mess a Berna; ed anc bier main la sort d'ina val muntagnarda sco la Maurienne che vegniva l'emprim regida da Turin anora sco part da la Savoia e dapi 150 onns dal Paris lontan. La capaciad da sa far valair da quests stadis alpins pitschens ha marcà fitg ferm il caracter defensiv da la Svizra. Els han fatg frunt a la reformaziun da Turitg, han refusà en il 18avel tschientaner l'idea da la suveranità ed il dretg statal ch'els vesevan sco arma dals gronds chantuns reformads, ed han lura, cura ch'els han scuvert en il 19avel tschientaner la suveranità chantunala sco protecziun, cumbattì la Confederaziun en la Guerra dal Sonderbund; e cura che la PCD n'è betg pli sa mussada sco conservativa e federalistica, mabain sco sociala e liberala, èn questas gruppas electoralas sa drizzadas a la PPS per salvar la Confederaziun svizra da l'Europa.

En quel regard na datti dapi circa il 18avel tschientaner betg ina confruntaziun fundamentala, ma in champ da tensiuns tranter dus pols che jau designass cun las noziuns scientificas republicanissem e liberalissem. Ils republicans partan da la famiglia sco unitad da basa cun l'um sco nutrider e protectur a la testa, en il cas ideal il pur che porta armas. La cuminanza politica sa basa sin obligaziuns repartidas e sin valurs unifurmas e liantas, betg il davos sin la religiun, e s'exprima cun ina participaziun activa al domini, quai che signifitga era che auters èn exclus da quest domini: subdits, dunnas, ozendi ils esters. Ils liberals percenter partan da l'individì sco purtader da dretgs ch'el ha en ina societad da personas egualas, che cumpiglia era dunnas, e ch'al permettàn da s'engaschar economicamain e socialmain tenor sia opiniun; la politica deleghescha el a parlaments cun personas dal fatg. Questa cumparaziun schematica n'è betg specificamain svizra, ma qua ha l'element republican cleramain dapli paisa che insanua auter. Igl è impurtant ch'i na sa tracta betg d'ina cuntradicziun che po vegnir reducida sin las partidas d'ozendi. Sche Vus considerais ils elements numnadas, regordan els a represchentants da partidas fitg differentas.

Tals musters che surpassan las partidas èn forsa er in motiv per la stabilitad da nossa concordanza. Franc datti mintgatant dispitas, quai che tutga tar la politica, e franc ma grittent jau sco burgais dal stil nausch, da demagogia e discriminaziun en il mintgadi politic. Perquai sper jau era ch'ìls emetturs publics da la SSR na suondian betg quels che fan la pli gronda canera e che chatschan perquai ad aut las quotas. Sco istoricher na crai jau però tuttina betg

che la concordanza, malgrà la polemica electorala, saja periclitada, sco quai che n'è era betg periclità ses fundament instituziunal: l'autonomia communal ed il federalissem.
